

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Szymutko Stefan

Author: Grzegorz Olszański

Citation style: Olszański Grzegorz. (2017). Szymutko Stefan. W: J. Lyszczyńska, D. Rott (red.), "Słownik pisarzy śląskich. T. 5" (S. 108-111). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

SZYMUTKO STEFAN (1958—2009), historyk literatury, nauczyciel akademicki, twórca licznych prac poświęconych prozie i poezji (i to zarówno w jej obcej, jak i rodzimej odsłonie), jeden z najwybitniejszych w Polsce znawców twórczości Teodora Parnickiego, autor zbioru esejów *Nagrobek ciotki Cili*. Szymutko urodził się w Mysłowicach w rodzinie robotniczej, jego ojciec był górnikiem, matka referentem biurowym. Po zdaniu egzaminu maturalnego w 1977 r. rozpoczął studia na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego, gdzie studiował filologię polską. Bezpośrednio po obronie magisterium (1981) — tytuł magistra uzyskał na podstawie, napisanej pod kierownictwem prof. dr. hab. Tadeusza Bujnickiego i obronionej z wyróżnieniem, pracy poświęconej kategoriom czasu i przestrzeni w *Czerwonych tarczach* Jarosława Iwaszkiewicza — rozpoczął pracę w Zakładzie Historii Literatury Poromantycznej na Uniwersytecie Śląskim. Rozprawę doktorską zatytułowaną *Wielość i wielkość w „Końcu »Zgody Narodów«” Teodora Parnickiego* (jej promotorem ponownie był Tadeusz Bujnicki) obronił w maju 1991 r. Stała się ona podstawą głośnej książki *Zrozumieć Parnickiego* (1992), w której śląski badacz nie tylko zaproponował nowatorskie odczytanie jednej z najbardziej skomplikowanych powieści Parnickiego, ale też sugestywnie dekonstruował przypisywane tej twórczości poznawcze stereotypy. W czerwcu 1999 r. na podstawie książki *Rzeczywistość jako wątpliwość w literaturze i literaturoznawstwie* Szymutko uzyskał stopień doktora habilitowanego. Rok wcześniej został pierwszym prezesem Towarzystwa Literackiego im. Teodora Parnickiego (funkcję tę pełnił w latach 1998—2001), w czym można zobaczyć zarówno wyraz uznania za wkład włożony w propagowanie twórczości autora *Srebrnych orłów*, jak i następstwo skonsolidowania się wokół Szymutki swoistej „szkoły badawczej”, grupy uczonych (m.in. R. Koziółek, I. Gielata, T. Markiewka, P. Tomczok), którzy z jego inspiracji podejmowali studia i pisali rozprawy poświęcone kolejnym powieściom Parnickiego. W 2006 r. Szymutko opublikował zbiór artykułów poświęconych literaturze zatytułowany *Przeciw marzeniu? Jedenaście przykładów, ośmioro pisarzy*, zaś rok później z rąk Prezydenta RP odebrał tytuł profesora nauk humanistycznych. W 2013 r., już po śmierci autora, w opracowaniu Mariusza Jochemczyka i Grzegorza Olszańskiego, ukazała się książka *Po co literatura jeszcze jest? Pisma rozproszone* gromadząca artykuły, szkice, ale też wywiady, które nie znalazły się w żadnej z opublikowanych dotąd książek autorskich Stefana Szymutki.

Jako badacz literatury Szymutko był uczonym nadzwyczaj konsekwentnym, piszącym, jak dowodził w inicjalnych fragmentach *Przeciw marzeniu*, „ciągle o tym samym, podobnie, mimo że nie tak samo”. Innymi słowy, choć w jego książkach znaleźć można cenione szkice i rozprawy poświęcone twórczości Gombrowicza, Schulza, Lechonia, Broniewskiego, Joyce’a czy Blixen, to jednocześnie najważniejszym twórcą, pisarzem, do którego nieustannie wracał, był Teodor Parnicki. Co więcej, wierności lekturowej odpowiadała stałość zadawanych pytań i poruszanych zagadnień. Kluczowym leksemem w jego prywatnym akademickim słowniku było słowo „rzeczywistość”. „Zawsze ciekawiła mnie życiowa wartość literatury, choć żyłem w czasach niesprzyjających refleksji na ten temat” — pisał Szymutko w jednym ze szkiców (*Przeciw marzeniu*), zaś w innym pytał „Tylko jeśli literatura nie będzie o rzeczywistości, naprawdę będzie miała sens?” (*Parnicki for ever*). Choć nieporozumieniem byłoby widzieć w Szymutce socjologa literatury czy też naiwnego badacza realizmu, to jednocześnie trudno nie zauważyć, że w uporczywie zadawanych pytaniach o sposoby zjawiania się rzeczywistości w literaturze, w próbach deskrypcji relacji między słowem a rzeczą przejawia się przekonanie, że niezależnie od literackiej autoreferencjalności i autonomii świat przedstawiony w dziele literackim mówi coś niebywale istotnego również o świecie, w którym egzystują czytelnicy literatury.

W 2001 r. Szymutko opublikował zbiór tekstów zatytułowanych *Nagrobek ciotki Cili*. Choć wchodzące w jej skład szkice w swej inicjalnej części związane były z miejscem zatrudnienia Szymutki (powstały one jako teksty wystąpień wygłaszanych w ramach odbywających się na Uniwersytecie Śląskim konferencji poświęconych specyfice kultury Górnego Śląska) to jednocześnie zarówno formą, jak i tematyką zdecydowanie wykraczały one poza to, co tradycyjnie utożsamiane bywa z pracą naukową czy akademicką praktyką. Wspomniana książka to zbiór czterech, zróżnicowanych pod względem objętości, tematyki i poetyki erudycyjnych esejów, dla których trudno byłoby znaleźć jakiś wiążący pierwowzór — chodzi tu zarówno o jakość myśli, jej poznawcze ambicje, ale i literacki kunszt autora, dzięki któremu można te teksty czytać na różnych poziomach i w zależności od lekturowych kompetencji każdy czytelnik znajduje tu coś dla siebie. Jedni mogą w tych szkicach znaleźć przede wszystkim poruszający rys pracy żałoby, melancholijny zapis jednostkowych biografii (ciotki Cili, dziadka Stefana, chłopców z Cimoka), nostalgiczną, choć nie pozbawioną humoru historię o odchodzeniu i zamieraniu pewnej

formacji dziejowej i świata. Inni dostrzegą w tych esejach przede wszystkim frapującą książkę, której autor nie boi się zadawać pytań tyleż naiwnych, co fundamentalnych, jakich współczesna, przede wszystkim akademicka filozofia, skoncentrowana na mocno specjalistycznych rozważaniach, z zasady unika. Szymutko odważnie pyta tu więc o przestrzeń urodzenia jako determinant naszych poczynań, o przemijanie, o ludzkie życie i jego sensowność, wreszcie o śmierć. Dla jeszcze innych *Nagrobek ciotki Cili* może być przede wszystkim rozprawą o niełatwych relacjach słowa i rzeczy, języka i rzeczywistości, bo Szymutko, manifestując swoistą jedność pisarza z badaczem, zadaje tu również te same pytania, które od lat frapowały go w pracach naukowych. Autor *Nagrobka ciotki Cili* — i to stanowi bez wątpienia jeden z najważniejszych powodów wyjątkowości tej książki — błyskotliwie miesza wzniosłe z niskim, poważne z zabawnym, śląskie wity i bojki z fragmentami pism filozofów, zaś przewodnikami po świecie wyrastającym z tych tekstów na równych prawach są zarówno Martin Heidegger, jak i ciotka Cila (która w dodatku okazuje się od słynnego filozofa „skuteczniejsza dydaktycznie”), dziadek Stefan i Søren Kierkegaard, chłopcy, z którymi narrator w dzieciństwie grał w fuzbal na myśłowickim Maine Road, ale i Edmund Husserl, Jacques Derrida czy Zygmunt Bauman, którzy, używając mu swych spostrzeżeń, pomagają zrozumieć to, co go/nas spotyka. W tym wielostronnym dialogu, jaki słychać w tej książce, gwarze głosów tych, którzy normalnie nigdy nie mieliby okazji się spotkać, swoistej polifonii, jaką autor uzyskuje, mieszając częstokroć nieprzystające do siebie porządki, najważniejsza kwestia dotyczy chyba jednak jednostkowego odchodzenia, zgody i niezgody na nie, śmierci oraz nicości, którą rzeczywistość jest podszyta i która ma czelność podszywać się pod rzeczywistość. Miarą wyjątkowości tej książki były liczne omówienia prasowe („Gazeta Wyborcza”, „Tygodnik Powszechny”, „Twórczość”, „FA-art”), wyróżnienia i nominacje do nagród — *Nagrobek ciotki Cili* otrzymał Nagrodę Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek i Nagrodę Literacką „Solidarności” oraz znalazł się wśród wydawnictw nominowanych do Śląskiego Wawrzynu Literackiego, jak i do Literackiej Nagrody „Nike”.

Bibliografia

Ciotka a sprawa Śląska. Rozmowa z udziałem K. Karwata, M. Kisiela, D. Nowackiego i K. Uniłowskiego. „Opcje” 2001, nr 6; W. Forajter: *Pisać po cimoku*. „Tygiel Kultury” 2001, nr 7/9; W. Konopelska: *Papierowy cień*. „Śląsk” 2001, nr 7; M. Zaleski: *Jakie monumentum?* „Res Publica Nowa” 2001, nr 8; J. Momro: *Dyktatura języka*. „Dekada Literacka” 2002, nr 7—8; R. Koziółek, I. Gielata: *Odlany z próżni kształt*. „Twórczość” 2003, nr 4; P. Tomczok: *Stefan Szymutko — wspomnienie, pożegnanie*. „Teksty Drugie” 2010, nr 1—2; G. Olszański: *„Nagrobek ciotki Cili”*. W: *99 książek, czyli mały kanon górnośląski*. Red. Z. Kadłubek. Katowice 2011; M. Jochemczyk, G. Olszański: *Po to literatura jeszcze jest!* W: S. Szymutko: *Po co literatura jeszcze jest? Pisma rozproszone*. Katowice 2013.

Grzegorz Olszański